

Kollegahandledning – en effektiv modell inom handledarutbildning

HAR MÖJLIGGJORT BREDDUTBILDNING AV ST-LÄKARE I HANDEDNING AV LÄKARSTUDENTER I VÄSTRA GÖTALAND

Hur utbildar vi handledare för läkarstudenter? Frågan har kommit allt mer i fokus de senaste åren. Läkarutbildningsutredningen från 2013 [1] blev startpunkten till att vi står inför en reformerad grund- och vidareutbildning. Det nya legitimationsgrundande läkarprogrammet innebär ökade krav på studenterna att tillgodogöra sig klinisk professionell kompetens i en tydlig progression genom programmet. Tillgången till kliniska placeringar och utbildade handledare är – och kommer allt mer att bli – en stor utmaning för akademien och regionerna.

I denna artikel beskriver vi hur erfarenhetsbaserat lärande och kollegahandledning används som pedagogiska modeller i en handledarkurs för ST-läkare i Västra Götalandsregionen kallad »Baskurs i handledning och lärande«. Centralt i kursen är att deltagarna besöker varandras arbetsplatser där de observerar handledningsmoment och ger varandra återkoppling.

Utbildning av kliniska handledare för läkarstudenter

Handledning av hög kvalitet är en av de viktigaste faktorerna för lyckosam verksamhetsförlagd utbildning för läkarstudenter [2-4].

Att erhålla återkoppling från en utbildad och förberedd handledare anses vara avgörande för att studenten ska kunna utvecklas och komma vidare i sin läroprocess [5-7]. Socialstyrelsen identifierade i en utvärdering av universitetssjukvård ett behov av en nationell diskussion om hur handledarutbildningar ska utformas [8]. Svensk forskning har påvisat att yngre läkare upplever en ambivalens inför handledaruppdraget: klinisk handledning upplevs stimulerande samtidigt som en pressad arbetssituation och brist på meritering påverkar handledares motivation att åta sig sådana uppdrag [9]. Vidare rapporterar läkarstudenter att en femtedel av den kliniska handledningen håller otillräcklig kvalitet [10].

Handledaruppdraget är således ett viktigt och utmanande uppdrag som ofta behöver utföras parallellt med övriga arbetsuppgifter.

Vi menar alltså att det finns ett stort behov av att skapa handledarutbildningar som blir tillgängliga för många läkare och som ger handledarna kunskaper och färdigheter för att få bättre förutsättningar att kunna genomföra sitt handledaruppdrag på ett tillfredsställande sätt.

I »Baskurs i handledning och lärande« använder vi två pedagogiska modeller för att utgå från deltagarnas verklighet som handledare och ge dem möjlighet att få praktisk träning i handledning.

Matilda Liljedahl, med dr, ST-läkare, Verksamhet onkologi, Sahlgrenska universitetssjukhuset
 ● matilda.liljedahl@vregion.se

Erik Myrberg, specialistläkare, Verksamhet reumatologi, Sahlgrenska universitetssjukhuset

Paul Pålsson, fil mag, överläkare, övergripande ST-studierektor, Anestesi, operation och intensivvård, NU-sjukvården

Beatrice Berter, överläkare, campusansvarig för läkarutbildningen, NU-sjukvården

Hanna Wallberg, ST-läkare, Anestesi, operation och intensivvård, NU-sjukvården

Catharina Tennerhed, leg lärare, sektionsledare, ST-kansliet, Utbildningsenhet FoUU, Sahlgrenska universitetssjukhuset

Mats Wahlqvist, med dr, utbildningsledare, ST-kansliet, Utbildningsenhet FoUU, Sahlgrenska universitetssjukhuset

Erfarenhetsbaserat lärande och kollegahandledning

Erfarenhetsbaserat lärande utgår ifrån att en individs konkreta upplevelser och erfarenheter formar en bas för reflektion [11]. Utifrån reflektionen kan nya begrepp och slutsatser formuleras, vilka sedan kan prövas i praktiken. Det leder till nya erfarenheter, reflektioner och slutsatser i ett cykliskt förlopp. Genom att varva teori, praktik och reflektion i en handledarkurs får kursdeltagarna gå igenom lärcykeln ett antal gånger och därmed dra slutsatser och hitta nya strategier för sin handledning.

Kollegahandledning är en modell för handledning utvecklad av Lauvås, Hofgaard Lycke och Handal [12] där två jämbördiga kollegor samarbetar för att ge varandra återkoppling på en professionell prestation (Fakta 1). Dessa två kollegor kallas för »kritiska vänner« då de kan ge både stödjande och konstruktiv återkoppling i en kollegial och vänlig atmosfär. Kollegahandledning har använts i en mängd olika verksamheter, bland annat skola, socialtjänst och sjukvård, och är en flexibel modell för handledning som kan anpassas efter behov. Inom medicin har kollegahandledning visat sig ge erfarna lärare nya insikter om sin undervisningspraktik, där framför allt den bekräftande återkopplingen var viktig för att stärka självförtroendet som lärare [13]. Intressant nog ansågs observationen av en kollega kunna vara mer värdefull än att själv bli observerad [13]. Kollegahandledning är en form av »peer learning« där två eller fler jämbördiga personer tar ett gemensamt och självständigt ansvar för läran-

HUVUDBUDSKAP

● Kollegahandledning innebär att jämbördiga kollegor ger varandra återkoppling på en professionell prestation. Kollegahandledning kan tillämpas i läkares handledarutbildning genom att läkare observerar varandra när de handleder studenter.

● »Baskurs i handledning och lärande« är en ny kurs i klinisk handledning av läkarstudenter som ges till ST-läkare i Västra Götalandsregionen. I kursen används kollegahandledning för att samtliga kursdeltagare ska få återkoppling på sin handledning.

● Kursen har sedan 2018 getts 22 gånger för totalt 426 deltagare.

● Vår erfarenhet är att kollegahandledning över lag fungerar väl och kan tillämpas även i andra kurser och i läkares kompetensutveckling.

FAKTA 1. Kollegahandledning ...

- innebär att jämbördiga kollegor observerar och ger varandra återkoppling på en professionell prestation.
- innebär att kollegan är en »kritisk vän« som samtidigt kan vara både stöttande och utmanande.
- ger möjlighet till ett gemensamt utforskande av professionell kompetens i en ömsesidig och kollegial atmosfär.
- bygger både på förstärkande återkoppling och konstruktiva förslag till förbättring.
- utgår med fördel från den handleddes egna frågeställningar och utmaningar och använder frågor som stödjer självreflektion.

de. Peer learning är en välanvänd modell för lärande inom grundutbildning. Kollegahandledning åsyftar däremot specifikt lärande mellan två eller fler erfarna personer med en formlad yrkesidentitet. Det betyder att kollegorna jämfört med studenter kan vara mer självständiga i sin handledning av varandra [12]. I vår kurs används kollegahandledning i praktikuppgiften, där en kollega observerar ett handledningsmoment på arbetsplatsen och ger återkoppling efteråt.

»Baskurs i handledning och lärande«

Sahlgrenska akademien vid Göteborgs universitet har de senaste åren regionaliserat delar av den kliniska utbildningen, vilket medfört att många läkare som inte tidigare varit involverade i grundutbildningen blivit kliniska handledare. En regionövergripande enkät som genomfördes under 2018 i Västra Götalandsregionen och besvarades av 1 732 handledare (svarsfrekvens 42,9 procent) visade att en tredjedel helt saknade handledarutbildning. För att tillse att fler läkare genomgår handledarutbildning skapades i samarbete mellan Sahlgrenska akademien och Västra Götalandsregionen en kurs för ST-läkare i handledning av läkarstudenter och medarbetare.

»Baskurs i handledning och lärande« utvecklades med inspiration från två fristående universitetskurer som tidigare getts vid Sahlgrenska akademien. Kursen utgår från aktuell forskning inom medicinsk pedagogik och är processororienterad. De fyra kursdagarna är utspridda över ca en månad: två startdagar, en praktikdag och en uppföljningsdag. Startdagarna utgår från deltagarnas egna handledningserfarenheter. Orientering i läkarprogrammet och målbeskrivningar varvas med centrala pedagogiska begrepp i klinisk utbildning såsom exempelvis återkoppling. Egna handledningsutmaningar diskuteras i strukturerade gruppövningar.

Under praktikdagen observerar kursdeltagarna varandras sätt att handla läkarstudenter eller medarbetare på sin arbetsplats enligt modellen kollegahandledning. Kursdeltagaren formulerar sina egna frågeställningar för kollegans observation och återkoppling. Därefter anknuter kursdeltagaren sina erfarenheter och reflektioner från praktikdagen till medicinpedagogisk vetenskaplig litteratur, vilket dokumenteras skriftligt och bedöms av kursledare. Under kursens sista dag får deltagarna ta del av varandras praktikerfarenheter och formulera förändringsidéer för bättre lärande på sina respektive arbetsplatser. Deltagande i kursdagarna och godkänd

praktikuppgift utgör examinerande moment i kursen. Kursdeltagarna är indelade i par och mindre grupper, då det underlättar återkoppling om man känner varandra [14]. Paret delas in enligt följande princip: 1) Geografisk närhet, 2) Samma specialitet, 3) Närliggande specialitet. Två-tre lärare ansvarar tillsammans för planering, genomförande av kursdagar samt bedömning av praktikuppgifter.

Genomförd kurs innebär att ST-läkarna uppfyller de pedagogiska delarna av a1-målen i ST-förordningen från 2015: »att kunna ta ett ansvar för det kontinuerliga lärandet på arbetsplatsen«, »att kunna planera och genomföra undervisning« samt »att kunna handleda och instruera medarbetare och studenter«.

Kursen ges på flera sjukhus med en gemensam regionövergripande kursledning. Samarbetet mellan akademi och region innebär att kursen ges i egen regi samt att huvudmännen på det sättet kan ha kontroll över innehållet och utformningen på kursen. I en första fas infördes kursen 2018 för ST-läkare vid Sahlgrenska universitetssjukhuset och NU-sjukvården. För närvarande pågår en utbyggnad av kursen till fler sjukvårdsenheter i Västra Götalandsregionen. ST-läkare från samtliga specialiteter kan delta i kursen.

Sedan 2018 har 22 kurser genomförts, vilket betyder att 426 ST-läkare hittills har gått kursen. Under covid-19-pandemin har kurser skjutits upp, fått reducerat antal deltagare eller getts digitalt. I varje kurs finns plats för 18–24 deltagare, vilket betyder att det finns minst 200 tillgängliga kursplatser årligen. I utvärderingar uppger 53 procent av kursdeltagarna (n = 359) att kursen varit mycket lärorik (svarat 5 eller 6 på en 6-gradig skala). De digitala kurser som getts under covid-19 har inte haft sämre utvärderingar än de fysiska kurserna. Våra kursdeltagare verkar uppskatta att få praktisk träning i handledning, även om det kan vara en ovan situation att observeras och få återkoppling från en kollega (Fakta 2). Från och med 2021 planeras årligen åtta kurser i Göteborg, två kurser i NU-sjukvården samt minst två kurser på andra enheter i regionen.

Kollegahandledning – praktisk träning i att handleda

Vår erfarenhet är att det finns många fördelar men också utmaningar med att använda kollegahandledning i handledarutbildning (Fakta 3). Kollegahandledning möjliggör för alla kursdeltagare att få individuell återkoppling på sin handledning samt att få träna på

FAKTA 2. Hur kändes det att bli handledd av en kollega?

»Det kändes bekvämt att bli handledd av en kollega eftersom vi är på ungefär samma nivå och vill lära av varandra.«

»Oväntat naturligt, min kollega höll sig helt objektiv och efter en stund märktes han inte. När vi efteråt gick igenom handledningssituationen fick man en del insikter om saker man gör och säger som man själv aldrig reflekterat över. Generellt en positiv upplevelse.«

»Från början var det lite stressigt med tanke på att det fanns en tredje part i rummet. I slutändan växte jag in i handledarrollen och fick god feedback.«

»Det var väldigt ovant att bli bedömd i ett moment där man saknar en hel del erfarenhet. Samtidigt var det oerhört givande och hjälpte mig att fokusera på att lösa uppgiften så bra som möjligt.«

Kursdeltagarna som citeras här har gett sitt samtycke till publiceringen.

FAKTA 3. Fördelar och utmaningar med kollegahandledning baserat på våra erfarenheter

FÖRDELAR

- Möjliggör för kursdeltagare att få återkoppling på sin handledning utan att kursledaren är närvarande
- Kursdeltagare får träna på att både ge och få feedback
- En icke-hierarkisk och kollegial atmosfär kan göra det enklare för den som handleds att ta upp svårigheter
- Att träna på sin egen arbetsplats kan ge utveckling av färdigheter och förmågor som senare används
- Kan ses som ett led i att utveckla en feedbackkultur handledare emellan
- Det finns utrymme för kursdeltagaren att våga pröva nya sätt att handleda, eftersom kollegahandledningen inte är någon examination
- Genom att bli handledd i sin handledning kan kursdeltagaren få en djupare förståelse för studenternas situation

UTMANINGAR

- Tillgången på studenter och medarbetare med handledningsbehov varierar mellan olika kliniker och terminstider
- Kollegahandledning under en praktikuppgift förutsätter att kursdagarna sprids ut i tid, vilket kan vara svårt att kombinera med kursdeltagarnas kliniska tjänstgöring
- Kursdeltagarna som ger återkoppling har varierande pedagogiska förkunskaper, vilket kan påverka innehållet i och kvaliteten på återkopplingen.

att ge återkoppling. Den återkoppling som ges baseras på direkt observation och deltagarens frågeställningar, vilket gör det möjligt att den blir efterfrågad, utvecklande och framåtsyftande. Reflektion och teoriknytning av deltagarnas egna erfarenheter blir sedan en del i det erfarenhetsbaserade lärandets cykliska process. Deltagarna undersöker sin egen handledning i ett autentiskt sammanhang, vilket vi tror stimulerar fortsatt utveckling och motivation att handleda. Under presentationen av praktikuppgifterna på kursens sista dag kan kollegan också se hur återkopplingen tolkades av den observerade. Vår erfarenhet är att kollegahandledning är ett effektivt sätt

Läs mer!

Engelsk sammanfattning på Läkartidningen.se

att bedriva handledarutbildning när många personer behöver utbildas, eftersom deltagarna hjälper varandra och kursledaren inte behöver vara närvarande, vilket också stämmer väl med litteraturen kring kollegahandledning och peer learning [13, 15]. Kollegahandledning har fungerat väl även när kursen givits digitalt, eftersom endast två kurskollegor behövt träffas fysiskt för observation och återkoppling. Genom att deltagarna tränas i handledning på sina egna arbetsplatser kan sannolikheten öka att de modeller och verktyg deltagarna tar med sig från kursen fortsätter att användas [16].

Eftersom tillgången på studenter eller medarbetare med handledningsbehov kan vara en utmaning erbjuder vi kursdeltagarna att planera handledningsmomentet innan kursen startar. Praktikuppgiftens utformning innebär att man inte deltar i klinisk tjänstgöring på praktikdagen, vilket är avgörande för att ha tid att ge och få återkoppling tillsammans med kurskollegan. Kursen behöver därför annonseras med god framförhållning så att kursdeltagarna inte är planerade för klinisk tjänstgöring under kursdagarna.

Möjliggör breddutbildning av handledare

Det är avgörande för vår profession att kunna erbjuda en klinisk utbildning med hög kvalitet för läkarstudenterna. Att ge kursen som ett samarbete mellan akademi och region har möjliggjort en breddutbildning av handledare där våra kursdeltagare får en bra start på sin utveckling.

Framöver kan kursen vara en plattform för att förbereda handledare för att handleda läkarstudenter på det nya läkarprogrammet och BT-läkare. Vi anser att det är av största vikt att kursen görs relevant för deltagarna genom att utgå från deras egna erfarenheter och kliniska vardag som läkare. Kollegahandledning fungerar mycket väl som en modell för ST-läkare att träna sig i handledning och reflektion på den egna arbetsplatsen. Dessutom tränas förmågan att ge återkoppling kollegor emellan. Kollegahandledning kan också användas i kontinuerlig kompetensutveckling i handledning samt vid träning av andra kliniska färdigheter. Vi rekommenderar därför studierektorer, kursledare och utbildare att inkludera denna modell i sitt arbete och på sina kurser. ○

- Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Citera som: *Läkartidningen. 2021;118:21031*

REFERENSER

1. SOU 2013:15. För framtidens hälsa - en ny läkarutbildning. Betänkande av Läkarutbildningsutredningen. Stockholm: Utbildningsdepartementet; 2013.
2. van der Zwet J, Hansen V, Zwietering P, et al. Workplace learning in general practice: supervision, patient mix and independence emerge from the black box once again. *Med Teach.* 2010;32(7):294-9.
3. Liljedahl M, Boman, LE, Fält CP, et al. What students really learn: contrasting medical and nursing students' experiences of the clinical learning environment. *Adv Health Sci Educ Theory Pract.* 2015;20(3):765-79.
4. Dornan T, Tan N, Boshuizen H, et al. How and what do medical students learn in clerkships? Experience based learning (ExBL). *Adv Health Sci Educ Theory Pract.* 2014;19(5):721-49.
5. Bing-You R, Hayes V, Varaklis K, et al. Feedback for learners in medical education: what is known? A scoping review. *Acad Med.* 2017;92(9):1346-54.
6. Ramani S, Krackov SK. Twelve tips for giving feedback effectively in the clinical environment. *Med Teach.* 2012;34(10):787-91.
7. Wahlqvist M, Rödger S. Klinisk handledning under läkarutbildningen (Bilaga 4). I: SOU 2013:15. För framtidens hälsa - en ny läkarutbildning. Betänkande av Läkarutbildningsutredningen. Stockholm: Utbildningsdepartementet; 2013. p.289-304.
8. Utvärdering av universitetssjukvård. Stockholm: Socialstyrelsen; 2018. Artikelnr 2018-3-23.
9. von Below B, Rödger S, Mattsson B, et al. What factors motivate junior doctors to engage as clinical tutors? A qualitative study. *Int J Med Educ.* 2018;9(151):151-7.
10. Om läkarutbildningens kvalitet. Grundutbildningsenkät 2018. Stockholm: Sveriges läkarförbund; 2019.
11. Kolb D. *Experiential learning: experience as the source of learning and development.* New Jersey: FT Press; 2014.
12. Lauvås P, Hofgaard Lycke K, Handal G. Kollegahandledning med kritiska vänner. Lund: Studentlitteratur; 2016.
13. Dahlgren L, Eriksson B, Gyllenhammar H, et al. To be and to have a critical friend in medical teaching. *Med Educ.* 2006;40(1):72-8.
14. Ramani S, Könings KD, Ginsburg S, et al. Twelve tips to promote a feedback culture with a growth mind-set: swinging the feedback pendulum from recipes to relationships. *Med Teach.* 2019;41(6):625-31.
15. Nygren F, Carlson E. Preceptors' conceptions of a peer learning model: a phenomenographic study. *Nurse Educ Today.* 2017;49:12-6.
16. Steinert Y, Mann K, Anderson B, et al. A systematic review of faculty development initiatives designed to enhance teaching effectiveness: a 10-year update: BEME Guide No. 40. *Med Teach.* 2016;38(6):769-86.

SUMMARY

Colleague supervision as an educational model in a course for specialist training doctors: a possibility to educate many clinical supervisors for medical students

Colleague supervision is an educational model where equal colleagues give each other feedback on a professional activity. We present how colleague supervision can be used in the training of clinical supervisors for medical students. In a course given to specialist training doctors since 2018, participants observe each other when supervising students in the clinic. The course model means that many clinical supervisors can be educated in an efficient manner. Our experience of using colleague supervision is that it works well as to enable participants to practice supervision in the workplace and receive individual feedback, something that is also confirmed in course evaluations. We suggest that the model can be used in other courses as well as being a tool in doctors' continuous development as supervisors.